

CINE CLUB SABADELL

LEONARDO DA VINCI:

Cinc hores i mitja de cinema didàctic

Potser la prova més fefaent de la importància cabdal de l'obra rosselliniana, de la qual ja parlàrem al n.º 19 de "Quadern", sigui el conjunt de contemporanis i continuadors que l'envolta. Castellani i Cottafavi, entre els primers. Olmi i els Taviani, entre els segons. (Sense oblidar la influència que ha exercit, per exemple, sobre alguns dels treballs de Fellini, Pasolini, Godard o Truffaut). Tot això permet parlar, sense por, d'"escola rosselliniana", si li adjudiquem el nom de l'home més important d'entre els que l'han constituït. Una escola a la qual no és aliena la RAI, iniciadora d'una política cinematogràfica-televisiva d'unió i mutu ajut d'alta volada. El que permet agrupar tota aquesta gent sota un mateix nom no és l'estil -la posada en escena del LEONARDO, de Castellani, no té res a veure amb les posades en escena de Rossellini-, ni la ideologia política-els Taviani i Rossellini deuen estar, en aquest aspecte, força allunyats. És quelcom més profund: és,

com dèiem, "una nova manera d'entendre la imatge i la seva utilització". Som a l'albada d'una autèntica revolució cultural. Els mitjans audiovisuals -la televisió i el vídeo, principalment- ja no són uns enemics de la cultura, en són els seus vehicles.

LA VIDA DE LEONARDO DA VINCI (1972), de Renato Castellani, co-producció RAI-ORTF-TVE recentment emesa a la televisió, és una magnífica mostra de tot el que portem dit. Estructurada en cinc capítols de diferents durades -el primer i l'últim, quasi dos llargmetratges-, es basa, fonamentalment, en una lectura i una interpretació metòdiques -sota l'assessorament històric de Cesare Brandi- dels textos del propi Leonardo, sobretot el "Codice Atlantico", i de la part a ell dedicada del llibre de Giorgio Vasari "Le vite dei più eccellenti pittori, scultori e architettori" (1550). Castellani recorre també, quan ho creu oportú, a d'altres testimonis escrits d'autors de l'època, que ajuden a emmarcar millor el perso-

natge dins del medi històric i artístic en què va viure.

Malgrat una escena efectista, amb moviments sobtats i ràpids de la càmera i superposició de veus, al quart capítol, es tracta d'una posada en escena tranquil·la -els pocs "zooms" que hi ha són suaus-, lírica inclús, a vegades amb un cert perill esteticista, sobretot en alguns moments del primer capítol -les cascades, les corregudes del Leonardo nen pels voltants de Vinci- i del segon -quan, al començament, uns plans que mostren rius i rierols s'allarguen sense massa justificació dramàtica. La presència constant del narrador (Giulio Bosetti) configura un nivell de representació que, com a mètode de treball, resulta convincent, malgrat que aquest recurs s'usa a vegades en excés. En aquest sentit, és clar el resultat superior que s'aconsegueix al darrer capítol (potser el millor), al qual les aparicions del narrador sovintegen menys i estan, a més, convenientment mesurades. Encara que amb predo-

Auto-retrat de Leonardo.

GADDA casa vostra

mini del pla de conjunt -l'home i el marc-, el primer pla adquireix paper protagonista a les seqüències -moltes-en què Leonardo (Philippe Leroy) està sol, escriu, pinta o estudia. El primer pla vol arribar a l'ànima, objecte màxim de la sèrie, com el narrador ens diu més d'una vegada. El resultat és, en línies generals, reeixit, especialment el darrer capítol, malgrat que, algunes vegades, amb la intenció de donar major intensitat als pensaments que resten escrits de Leonardo, Castellani els hi fa recitar i interpretar, amb la qual cosa el que aconseguim és justament el contrari: una potenciació excessiva de l'aspecte teatral de la representació. Els quatre darrers capítols presenten una narrativa lògic-cronològica, però no el primer (el més llarg de tots: els 30 primers anys de la vida de Leonardo, Vinci, Firenze i el taller d'Andrea Verrochio), en què els anys i els llocs volen endavant i endarrera, amb la intenció de retratar un personatge que fuig, que s'escapa, que és encara un cert misteri. "Quant al vertader Leonardo -escriu Paul Valéry-, fou el que fou. Aquest mite, en tot cas, més estrany que tots els altres, guanya enormement si hom el desplaça de la faula a la història. Com més anem endavant, més preciosament s'engrandeix" (1).

Com diu François I, Leonardo és un filòsof. Un humanista de qui ho sabrem tot. L'hem vist pintar aquell àngel del "Baptisme de Crist", més bonic que el que ha pintat Andrea Verrochio, com diu un company seu i el mateix Verrochio confirma; els seus primers quadres que, en aconseguir integrar-hi el paisatge, que hi resta fusionat, no són els de Van der Goes; "La Verge de les roques", que conté "una altra perspectiva, la que jo anomeno aèria", segons escriu ell mateix; "El Sant sopar", obra a la qual Castellani dedica vint-i-cinc excel·lents minuts -gènesi, anàlisi, tècnica- al tercer capítol, esdevindrà mestratge per a futurs artistes, com veiem cap al final de la sèrie; el fresc de la "Batalla d'Anghiari", al Palazzo Vecchio, desaparegut; el "Sant Joan Baptista", que rep un darrer toc que sobta Francesco Melzi, el seu deixeble i amic; "La Gioconda", que apareix per primera vegada quan François I visita el Leonardo malalt a

la seqüència inicial de la sèrie i que, definitivament, es mostra al quart capítol: Leonardo està pintant, però el quadre el veiem per darrera. Poc després, reapareix, sempre per darrera, però el narrador ara informa que es tracta d'un petit retrat que Leonardo va fent de mica en mica i que porta sempre amb ell. Per fi, "La Gioconda" omple la pantalla -el paisatge recorda la Lombardia, els voltants de Milano, ciutat on Leonardo ha passat 20 anys de la seva vida, dels 30 als 50 (segon i tercer capítols). "És "La Gioconda" un autorretrat?" es pregunta el narrador.

L'hem vist dibuixar plantes, fruits i llavors; cavalls, un cop i un altre; l'hem vist estudiar anatomia; organitzar fester a la cort -reconstrucció imaginària de la Festa del Paradís, magníficament sintetitzada en sis minuts del tercer capítol-, oferir enginyers musicals i dissenyar la cúpula del Duomo de Milano; l'hem vist treballar en el submarí i en el que, possiblement, era un telescopi; construir aparells militars per a la guerra; fer projectes d'urbanització per a Milano; i l'hem vist somniar el somni impossible de l'home volador. El rigor històric, que es pot comprovar si es llegeixen diversos llibres biogràfics i d'estudi sobre Leonardo, amb què tot això és recuperat per a l'espectador és un dels aspectes més rellevants de la sèrie.

Al final del tercer capítol veiem Leonardo a Mantua, després a Venècia. Al quart, la segona estada a Firenze, la del seu enfrontament amb Michelangelo -vista una mica tòpicament-, i, enmig, l'any al castell de César Borgia -la crueltat del qual se'ns mostra, d'una manera un xic fàcil, mitjançant un pla d'un presoner a qui els soldats del duc precipiten sense escrúpols per una escala. Finalment, al darrer capítol, Leonardo, viatger moltes vegades forçat per les circumstàncies, retorna a Milano i a Firenze, va a Roma i mor a France. La suprema solitud del personatge -volguda?- s'accentua, agafa, poc a poc, un to entre dolç i amarg. L'inelectable camí cap a la mort, que coneix però que no sembla témer, li proporciona una plàcida serenitat i un cert sentit de angoixosa frustració: tantes coses començades, tantes coses inacabades, tants fracassos! As-

Cartell commemoratiu que li ha dedicat Milano en complir-se els 500 anys de la seva arribada a la ciutat.

segura que res seu no restarà. Francesco es rebel·la: el record. Leonardo ho admet: "Sí, això sí, potser sols això". És un dels millors moments d'aquest excel·lent capítol.

No és una sèrie excepcional, com creiem haver constatat en esmentar alguns dels seus punts febles -en podríem esmentar d'altres: la situació, narrativament inversemblant, que es produeix quan Leonardo torna a Santa Maria delle Grazie i no veu els nens que estan amagats sota la bastida; la innecessària utilització d'escenes d'altres films, amb el canvi cromàtic consegüent, cosa que trenca la unitat estètica del tercer capítol (si bé, molt breument). Però té, com també creiem haver explicat, un nivell força alt- molt, si teanim en compte el nivell mig de les sèries "culturals" que ens ofereix la nostra televisió. Ambientació, decorats, diàlegs, color, tot és tractat amb una cura del tot infreqüent a TVE. La suposada implicació didacticisme/vulgarització és una trampa. Treballs tan seriosos i clars -i, en alguns moments, tan profunds-com el de Renato Castellani ajuden a posar les coses al seu lloc.

Pere Cornellas

(1). Traduït per Josep Pla i citat al llibre "Itàlia i el Mediterrani". Josep Pla. Obra Completa. Volum 37. Edicions Destino, 1980.